

“Прокляття” як термін у наукових джерелах “Damnation” as a Term in Scientific Sources

Farida Arif kyzy Amrahova ¹

¹ Azerbaijan University

71 Jeyhun Hajibeyli, Baku, Azerbaijan, AZ1110

DOI: 10.22178/pos.90-27

LCC Subject Category:
PE1001-1693

Received 26.01.2023
Accepted 25.03.2023
Published online 31.03.2023

Corresponding Author:
office@au.edu.az

© 2023 The Author. This article
is licensed under a Creative
Commons Attribution 4.0
License

Анотація. У статті розглядається термінологічний статус «прокляття» як лексичної одиниці. Автор аналізує лексичну та семантичну значущість цього слова у словниках та наукових джерелах. У ході дослідження були використані емпіричний, порівняльний та типологічно-порівняльний методи лінгвістики. Прокляття, як висловлювання, мають сильний іллокутивний вплив у мовному акті, на що й зроблений акцент у дослідженні. Результати дослідження становлять інтерес дослідникам мовленевого впливу та маніпуляції, а також тим, хто проводить когнітивні дослідження у галузі лінгвістики.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика; прокляття; мовний акт; іллокутивний вплив; термінологічний статус.

Abstract. The article deals with the terminological status of "curse" as a linguistic unit. The author analyses this word's lexical and semantic significance in dictionaries and scientific sources. In the study, empirical, comparative and typological-comparative linguistics methods were used. Curses, as statements, have a solid illocutionary effect in the speech act, which is the focus of the study. The study results are of interest to researchers of speech influence and manipulation, as well as to those who conduct cognitive research in the field of linguistics.

Keywords: cognitive linguistics; curse; speech act; illocutionary influence; terminological status.

ВСТУП

Зазвичай, дослідники, що аналізують прокляття як малий жанр мовного акту, дають таке йому визначення: «прокляття є виражене словами побажання будь-якої біди, що є відображенням відомого душевного стану людини», «у прокляття вкладається побажання загрози здоров'ю, благополуччю, щастю, іноді самого життя» [1]. Аналізуючи мовні матеріали з цієї тематики, з'ясовується, що прокляття мають особливу функціонально-прагматичну специфіку в мовному процесі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Етимологічно слово «прокляття» у багатьох мовах походить від слова клятва. У давньогрецькій мові одне слово *катара* означало і «прокляття», і «молитву», латиною *vomica*

(«нарич, чирей») мало переносне значення «прокляття» і передавалося іноді через слово «жахливий» від «боятися».

У багатьох сучасних мовах для позначення клятви та прокляття існує етимологічно загальна лексема, наприклад, болгарське *клетваї*, сербохорватське *klctmva*, яке, у свою чергу, походить від загальнослов'янського дієслова *kloniti*. Отже, прокляття етимологічно пов'язані з дієсловом «кланятися, схилитися».

У тюркських мовах для позначення прокльонів існує загальна етимологічна лексема з різними фонетичними змінами. Наприклад, в азербайджанській мові воно позначається з лексемою *qarğış // lənət*, у турецькій мові *küfür*, туркменською мовою *nälet*, узбецькою мовою *la'nat*, киргизькою мовою *каргаш*, казахською мовою *қтар* і т. і.

У значенні «клятви» у цих мовах використовуються такі лексичні одиниці як, *and* (в азербайджанській мові), *ant беру* (в казахській мові), *ant im* (в татарській мові), *qasam iching* (в узбецькій мові), *uemin* (у турецькій мові) і т. і. Можна побачити, що лексична база концепту «клятва» дуже різноманітна.

Якщо аналізувати семантичний склад слова «прокляття», слід зазначити, що сучасні словники дають такі визначення слову прокляття. У соціологічному словнику [2] надано таке визначення прокляття: 1. Крайнє та безповоротне засудження з повною відмовою від спілкування. 2. Обурене, лайливе слово. 3. Вираз крайнього обурення, роздратування (у формі вигуку).

Словник [3] дає таке визначення прокляття: 1. Вираз кому-небудь безумовного і безповоротного засудження, що знаменує повний розрив, відторгнення (від себе, від суспільства).

Тлумачний словник [4] надає такі визначення 1. Осуд, що супроводжується будь-яким зловісним побажанням. 2) Різкий осуд будь-кого; обурення будь-ким, чимось. 3) Слово, що виражає різке осудження когось-небудь, чого-небудь, обурення ким-небудь, чим-небудь; лайка. 4) Хто-небудь, що-небудь, що спричиняють лихо, муку, зло.

Як бачимо, загальним елементом у цих визначеннях виступають насамперед значення відторгати і засуджувати. Поняття відторгнення тут пов'язане із віддаленням від сакральної чи суспільно значущої сутності – від церкви, від будь-якої структури суспільства. Поняття осуду пов'язане із відкритим і явним виразом негативного ставлення до чогось або будь-кого. Значення 4) словника [4] слід розглядати як метонімічне тлумачення цього терміну, оскільки тут мається на увазі якийсь суб'єкт, що здійснює прокляття, а не саме прокляття.

Релігійні прокляття становлять велику групу виразів. Насамперед, необхідно висвітлити існуючі визначення слова прокляття, які подано у релігійних джерелах.

Отже, з визначень, даних вище, бачимо, що терміном «прокляття» означає поняття, за змістом протилежне поняттю «благословення».

Вимовлене прокляття в релігійному трактуванні має на увазі щось більше, ніж просто

побажання чогось поганого в житті людини. Щось жахливе мало статися з людиною, стосовно якої було висловлено прокляття. У той самий час сказане благословення розцінювалося не просто як побажання щастя та благополуччя в житті. Воно мало на увазі дійсне благословення людини і проголошення щастя та благополуччя у його житті.

Привертають увагу формулювання прокляття як вони представлені в біблійних джерелах [5]. Цитата із закону Божого «Проклятий усякий, хто не триває в усьому, що написано в книзі Закону», дає підстави для висновку, що перед нами своєрідне регулятивне правило, що накладає обмеження на поведінку людини. При цьому з цієї фрази випливає, що ті, хто не виконали закону, вже прокляті, а ті, хто його не виконають, обов'язково зазнають прокляття. Тобто перед нами неперформативна формула у своєму класичному варіанті. А спосіб вираження прокляття можна визначити як непрямий перформатив: висловлювання набуває сили перформатива, коли застосовується в конкретній ситуації з конкретної причини і з конкретною метою - оцінити дії тих, хто порушив закон. Хоча з погляду віруючої людини прокляття здійснюється незалежно від того, вимовлено чи ні фразу «Проклятий усякий...».

Вимовляючи свої прокляття, люди закликали до Бога, а часто просто до чогось надприродного, здатного навести прокляття на певну людину. Звідси пішла дуже поширена практика ворожіння і ворожіння, псування, пристріту і різноманітних заклинань.

Якщо поглянути на ці два слова - прокляття і благословення, то слід зазначити, що слово благословення складається з двох основ: благо + слово. Отже, термін «благословення» дослівно означало «добре слово». Оскільки слова «благословення» і «прокляття» є діаметрально протилежними поняттями, то логічним буде зробити такий висновок: слово «прокляття» означає «погані слова та побажання» на адресу людини чи Бога.

Люди споконвіку проклинали один одного. Це стосується не тільки віри давніх юдеїв, але й більш ранніх віросповідань. У ранніх етапах розвитку людства прокляття були в основному пов'язані не з відчуженням або фізичним віддаленням від Бога, а із заподіянням зла та нещастя за допомогою прокляття; прокляття тут фігурує як покарання.

Практичний контекст прокляття був моральним. Існував негласний моральний закон, за якого прокляття було покаранням за непослух.

Щодо виконання прокльонів, то, виходячи з тексту книг, прокляття збуваються. Проте незаслужені прокляття не справджуються.

У релігійній концепції людина створена за образом і подобою Бога, людське слово теж має певну силу, тому прокляття, вимовлене людиною, виходячи з написаного в релігійних джерелах, теж має певну силу, і прокляття виконуються. Людина не може їх скасувати.

У біблійних текстах не звертають увагу на прокляття, звернені до потенційних адресатів, які порушують ті чи інші обмеження, накладені вищими силами. Прокляття у цьому випадку відіграють роль регулятивних правил, визначальних поведінку людей у тій чи іншій сфері їхнього буття. Це своєрідна загроза з боку вищих сил, яка, за задумом цих сил, має застерегти людину від певних вчинків. Назвемо такі прокляття зверненими до майбутнього.

Говорячи про ритуальні прокльони, передусім дамо визначення церковного прокляття, тобто анафемі. Автор [6] у своєму словнику визначає анафему як слово, запозичене з грецької мови, що має таке значення: церковне прокляття, відлучення від церкви, відкидання суспільством віруючих. У дослідженні [7] таке визначення: анафема – у християнстві церковне прокляття, відлучення від церкви.

В єдиній із трьох світових релігій – в іудаїзмі – існує молитва «Пульса де-нура», яка бере свої витоки в глибокій юдейській старовині і є водночас і молитвою, і прокляттям. У перек-

ладі з арамейської слова означають «удар вогненним бато́гом». За переказами пророк Еліягу володів таємницею воскресіння після смерті та мав намір відкрити її своєму народу. Суворий єврейський Бог розгнівався на старця та покарав зухвалого пророка 16 ударами вогняного бато́га – таємниця воскресіння пішла у землю з проклятим пророком. Причина накладення такого прокляття – вбивство іудеєм іудея. Ультра релігійні гілки юдаїзму та прихильники кабали володіють силою цієї молитви, проте застосовується вона нечасто та лише проти своїх одноплемінників.

ВИСНОВКИ

Аналіз наведених вище визначень та прикладів дозволив дійти наступних висновків. Насамперед, слід зазначити, що у релігійних визначеннях прокляття насамперед протиставляється Божому благословенню, що передбачає відчуження того, кого проклинають, від Бога, відокремлення його від духовного співтовариства.

Для успішності мовного акту прокляття релігійні джерела дають відповідні настанови:

- за онтологічним статусом (Бог – не Бог);
- за моральним статусом (праведник – не праведник);
- за соціальним статусом (батько – не батько).

Неодмінною умовою успішності мовного акту прокляття виступає його вербалізація, тобто той, хто проклинає, повинен вимовити відповідну мовленеву формулу, в якій обов'язковим інваріантним функціонально-семантичним елементом виступає лексема зі значенням «проклинати».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Levchenko, L. (2021). The Phenomenon Of Self-Reference In Natural Language: Its Limits And Types. *Visnyk of the Lviv University Series Philosophical Sciences*, 28, 103–111. doi: [10.30970/phs.2021.28.10](https://doi.org/10.30970/phs.2021.28.10) (in Ukrainian).
2. Gvishiani, D., Korzheva, Je, Lapin, N., & Naumova, N. (1989). *Kratkij slovar' po sociologii* [A short dictionary of sociology]. Moscow: Politizdat (in Russian).
3. Prohorov A. M. (Ed.). (1989). *Jenciklopedicheskij slovar'* [Encyclopaedic Dictionary] (4th ed.). Moscow: Sovremennaja jenciklopedija (in Russian).
4. Hrynychshyn, D. H. (1999). *Tlumachnyi slovnyk ukraïnskoi movy* [Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language] (3d ed.). Kyiv: Osvita (in Ukrainian).

5. Kagarov, E. G. (1918). *Grecheskie tablichki s prokljatijami* [Greek curse tablets]. Har'kov: Tipoligrafija G. P. Radovil'skogo (in Russian).
6. Slipets'ka, V. (2013). *Vyiv nehatyvnykh emotsii v ukrainskii, rosiiskii i anhliiskii linhvokulturakh: movlennievyyi zhanr prokliattia* [Expression of Negative Emotions in Ukrainian, Russian and English Linguistic Cultures: Speech Genre of Cursing]. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 1, 195–200 (in Ukrainian).
7. Slipets'ka, V. (2013). *Verbalizacija otricatel'nyh jemocij: arhaicheskie i innovacionnye sredstva* [Verbalizing Negative Emotions by Using Archaic And Innovative Means]. *Odesa Linguistic Herald*, 1, 159–168 (in Russian).